

16. Diskuse

Všichni milujeme diskuse. Třebaže to nedošlo všem vyučujícím, blesku-rychle to pochopila média. Když si pustíte televizi nebo rádio, často na ně narazíte - ať už se bude jednat o panelové diskuse, „arény“, debaty za účasti publika ve studiu či diskuse s posluchači po telefonu.

Jako vyučovací metoda je diskuse užívána možná častěji, než si uvědomujete. Znamená volně plynoucí konverzaci, při níž mají žáci možnost vyjádřit své myšlenky a názory a vyslechnout, co říkají ostatní ze skupiny. Někteří učitelé užívají krátké spontánní diskuse jako přirozené rozšíření techniky kladení otázek, nicméně tato kapitola se soustředí na záměrné užití diskuse ve třídě.

Kdy se hodí diskuse

Diskuse jsou obecně považovány za přínosné v následujících situacích:

- Jestliže se vyučující potřebuje seznámit s názory a zkušenostmi žáků nebo pokud jsou tyto názory a zkušenosti cenné a zajímavé pro ostatní. Příklady:

Skupina žáků diskutuje v hodině literatury o šikanování.
Seminář, na němž skupina zkušených zdravotníků hodnotí tradiční metody práce a uvažuje o účinnosti metod moderních.

- Jestliže se téma týká spíše hodnot, postojů a pocitů než výlučně faktických znalostí. Příklady:

Žáci diskutují o rasismu a nacionalismu.
Diskuse mezi uční směřující ke změně laxních postojů k bezpečnosti práce.

- V případech, kdy je třeba, aby se žáci naučili utvářet si vlastní názory a posuzovat názory ostatních. Příklady:

Žáci při hodině literatury společně diskutují o postavě Hamleta.
Studenti sociologie diskutují o některých důsledcích nezaměstnanosti.

Témata obsahující jen nesporná fakta samozřejmě pro učení formou diskuse vhodná nejsou. Mnozí učitelé žáky při diskusi povzbuzují, aby si na probíranou látku vytvářeli vlastní informované názory - a přesně při tom se diskuse velice osvědčuje. Utváření názorů a přesvědčování je probíráno ve 4. části.

Představte si, že jste už osm let manažerem společnosti, která vlastní síť prodejen v různých městech. Váš šéf vás poslal na odborné školení. Součástí tohoto kursu je i dopoledne zaměřené na vědomé a nevědomé rasistické postoje vám podřízených pracovníků ve vztahu k zákazníkům. Jak byste reagovali na následující průběh dopoledne?

1. Přednášející by kritizoval rasistické postoje, jež zaznamenal v průběhu svého výzkumu. Poté by vás seznámil s podrobnými recepty, jimiž se máte řídit za účelem zjednání nápravy.
2. Přednášející by nejprve citoval materiály podávající fakta o úmyslném a neúmyslném rasismu projevujícím se v jednání prodávačů a pak by se *vás* a vašich kolegů zeptal na *vaše* názory a na to, jak by se podle *vás* dala situace řešit.

Mnoho lidí by první kritiku rozhořčeně odmítlo. „Co on může vědět o tom, jak to chodí v obchodě?“ „Sám nic neumí, a tak si udělal živnost z toho, že kritizuje ostatní!“ Pokud by tento přednášející vůbec něčeho dosáhl, pak pouze toho, že by se posluchači vůči němu zatvrdili.

Druhý přednášející by se setkal se vstřícnější reakcí, a to nejen proto, že lidé rádi vyjadřují své názory. Když názory žáků vyslechneme se zájmem, vedeme je tím k větší otevřenosti, nikoli k uzavření se do sebe, a oni pak spíše své názory a praktiky změní - hlavně pokud zjistí, že s nimi leckdo z ostatních nesouhlasí.

Někdo může namítnout, že diskuse jen povzbudí žáky, aby vyjadřovali „nesprávné“ názory. „Nesprávné“ názory ale mohou být změněny pouze tehdy, když jsou konfrontovány s názory jinými, a musí tedy být otevřeně vysloveny. (Můžete jistě chtít udělat výjimku v případě velmi osobních otázek, jako je např. osobní hygiena.)

Diskuse jako vyučovací metoda s sebou nese skryté poselství. Učitel vlastně žákům sděluje: „Cením si vašich zkušeností a zajímá mě váš pohled na věc.“ Naopak skrytým poselstvím přednášky vedené metodou výkladu je, že žáci nevědí o tématu nic, co by stálo za řeč.

Dobře vedené diskuse jsou zajímavé, poutavé a aktivní. Vytvářejí pro žáky bezpečné prostředí, v němž mohou zkoumat své názory a v případě potřeby je pozměnit (i když ke změně názoru většinou dochází později - až poté, co si žák nechá projít diskusi hlavou). Žáci mají možnost využít svých kognitivních dovedností vyššího řádu, jako například hodnocení a syntézy. Diskuse jsou prospěšné pro citovou výchovu, např. při vyvolávání empatie, při zkoumání sociálních a morálních hodnot atd. Jsou rovněž pro žáky příležitostí, aby se vzájemně poznali, což je velmi důležité - mají-li se spolu cítit dobře a být sdílní.

Napište si seznam témat,
o nichž by mohli žáci v rámci vašeho předmětu diskutovat.

Plánování diskuse

Kromě případů krátkých spontánních diskusí je žádoucí, aby měl učitel stanoveny cíle, jichž chce v průběhu diskuse dosáhnout. Když cíle stanoví, musí si vytvořit plán. Tento plán může mít jednoduchou formu seznamu klíčových otázek.

Některé diskuse mají otevřený konec, přičemž učitel se pak více soustředí na to, co žáci říkají, než na dosažení předem daného cíle. Například učitel kursu zahradničení může začít první hodinu tím, že všechny přítomné požádá, aby mu popsali svou zahradu, neboť se chce o každém z nich alespoň něco dozvědět. Podobně by mohl vyučující dějin literatury vyzvat žáky, aby diskutovali o motivech románové postavy. O takovýchto diskusích s otevřeným koncem pojednává 4. část knihy (viz utváření názorů). I při diskusích tohoto typu se vyplatí předem si připravit seznam otázek, přestože se ho potom zřejmě nebudete držet.

Jiné diskuse mají pevně dané cíle. Příkladem může být diskuse o bezpečnosti práce, jež má stanovit hlavní možné příčiny ohrožení zdraví a bezpečnosti při praxi ve stavebnictví a způsoby, jak tato ohrožení minimalizovat. Při diskusích tohoto typu nám pouhý seznam otázek k dosažení cílů nestačí. Z diskuse budou postupně vyplývat podstatné závěry, které je dobré ihned zapisovat - nejlépe někam, kde je žáci budou mít před očima a budou se na ně moci dále odvolávat. V každém případě je třeba, abyste si připravili jasně formulované shrnutí všech hlavních myšlenek, které chcete žákům předat.

Volba vhodných otázek

V předchozí kapitole jsme poznali, že rozlišujeme dva typy otázek. **Zjišťovací otázky**, na něž existuje jenom jedna správná odpověď (zpravidla ano/ne, např.: „Je rozlitá nafta nebezpečná?“), a **doplňovací otázky**, vyžadující podrobnější a osobnější odpověď (např.: „Za jakých okolností byste podstoupili velké nebezpečí?“)

Je zřejmé, že otevřené (doplňovací) otázky jsou pro rozvinutí diskuse vhodnější. Jestliže žák odpoví na otevřenou otázku krátce, vyzvěte ho pokynutím hlavy, očním kontaktem atd. k delší odpovědi.

Ověřte si, zda vás sled otázek a závěrů dovede ke splnění cíle, který jste stanovili. Když nebude diskuse naplánována, poklesne v bezúčelné ventilování názorů: žáci při ní nic hodnotného nepochytí a pro všechny zúčastněné bude ztrátou času. Plán diskuse musíte mít napsaný - nikomu nevádí, když ten, kdo diskusi řídí, má před sebou list papíru, do něž občas nahlédne. (Dělají to i v televizi, tak to přece musí být v pořádku.)

Kterou z těchto otázek byste použili pro diskusi o bezpečnosti na pracovišti?

1. Je bezpečnost na pracovišti důležitá?
2. Mohl by mi někdo uvést z vlastní zkušenosti příklad porušování zásad bezpečnosti na pracovišti?
3. Klade se podle vás na bezpečnostní opatření přehnaný důraz?
4. Co považujete za největší nebezpečí ohrožení zdraví a bezpečnosti při vaší práci?

Nejllepší odpovědi získáte pokládáním *otevřených, kontroverzních a osobních* otázek. První otázka je uzavřená, neosobní a nesporná, a je tudíž pro diskusi naprosto nevhodná. Druhá otázka je osobní a třetí otázka je osobní a kontroverzní. Obě by byly vhodné pro diskusi, pokud byste na ně neočekávali odpověď typu ano/ne. Jak byste klasifikovali poslední otázku?

Struktury úspěšně probíhajících diskusí bývají zpravidla velmi pečlivě předem promyšlené, i když si toho jejich účastníci nemusí být plně vědomi.

Příklad plánu pro diskusi se sedmnáctiletými žáky střední školy; diskuse je součástí úvodu k nácviku dovedností, jak se správně učit:

„Nejprve bych byla ráda, kdyby mi každý z vás stručně popsal, jak se chce připravovat na závěrečné zkoušky.“

„Jaký způsob opakování se vám nejlépe osvědčuje?“
(číst zápisky, číst učebnice, probírat si staré testy, psát shrnutí, učit se společně s někým jiným, konzultace s učitelem atd.)

„Kolik času z vyučovací hodiny bychom měli opakováním trávit?“
„Vypracoval si někdo z vás k maturitě opakovací plán?“
(ukázka opakovacího plánu)

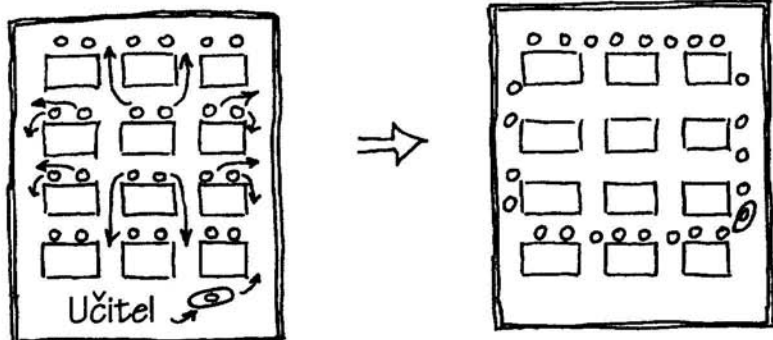
„Má někdo z vás nějaký recept na to, jak se vypořádat se stresem?“
(odpovídající příprava, vypracované otázky bývalých maturantů, konzultace nejasností s učitelem či se spolužáky, dostatek spánku, odpočinku a relaxace, hovory s přáteli, realistické posouzení vlastních schopností, např. prohlédnout si svá vysvědčení...)

„Co byste si v den maturity neměli zapomenout vzít s sebou do školy?“

Jak diskusi vést

Zadáte téma a pak se pohodlně usadíte a počkáte, až diskuse skončí? Zdaleka ne! Umět nastartovat úspěšnou diskusi je velmi těžké, zejména pokud je žádoucí dosažení specifických cílů.

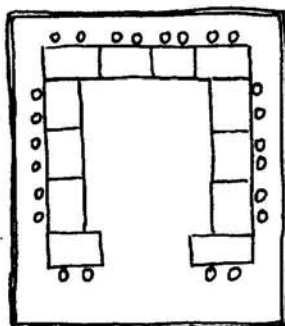
V první řadě zauvažujte, jak jsou žáci rozloženi. Je třeba, aby si vzájemně dobře viděli do tváře - nejlépe bude tedy vyhovovat, když se posadí do kruhu. V případě, že to není možné (např. kvůli napevno přídělaným lavicím), zkuste uspořádání na obrázku, při němž většina žáků pouze změni směr, kam budou obráceni čelem.

běžný zasedací pořádek

rozsazení při diskusi

anebo můžete
přemístit lavice
nastálo
tímto způsobem

Plánky rozsazení pro diskusi

Začátek

Seznámili jste žáky s podstatnými fakty? Jejich názory by se s nimi měly shodovat. Začít diskusi nebývá vždy jednoduché, zejména pokud jsou její účastníci nesmělí a zamlklí, protože se vidí poprvé. Obvyčně pomáhá, když učitel předloží nějaká fakta, z nichž mohou žáci vycházet. Jestliže je tématem diskuse sporná otázka, měl by být úvod nestranný; nabídněte žákům obě možné perspektivy (zastánců „pro“ i „proti“), například tak, že jim přečtete pár odstavců z významných příspěvků k tématu. Nedávejte najevo svůj názor, neboť byste tak mohli žáky odradit od vyjadřování opačného názoru.

Moderní vyučování

Po úvodním příspěvku je dobré položit otázku. Ta by měla být otevřená, jasná a stručná - nemělo by jít o klubko propojených otázek. Pokud chcete, aby se diskuse rychle rozproudila, pomůžte, když vaše první otázka bude buď kontroverzní, anebo bude vyžadovat odpověď od každého ze skupiny - tak jako v následujících příkladech:

„Mohl by každý z vás ostatním krátce popsat náplň své práce?“

„Myslíte si, že opakování je pro dobrého studenta zbytečnou ztrátou času?“

Neptejte se nikdy mlhavě, např.: „Nuže, znáte teď hlavní fakta, takže co si o tom myslíte?“

Otázky, které „oběhnou kolem dokola“, je možné pokládat v kterékoli fázi diskuse. Například:

„Jak byste se s touto situací vypořádali vy?“

„Co činí při zmíněném postupu největší problémy vám?“

Dbejte na to, abyste na příspěvky do diskuse reagovali kladně.

Ve větších skupinách mají sebevědomější žáci sklon diskusi ovládnout. Někteří učitelé proto rozdělují třídu do menších skupin. Když je ve skupině více než 12 žáků, je obtížné zajistit, aby se většina z nich do diskuse zapojovala. Kratší diskuse mohou mít ovšem svůj smysl i ve větších skupinách.

Velice často vypadá diskuse jako pingpongové utkání, které probíhá následovně:

učitel - žák - učitel - žák - učitel ...

V ideálním případě by mělo docházet též ke komunikaci v rovině žák-žák.

Žáky můžete podněcovat k odpovědím neverbálně:

- Když žák mluví, sledujte ho očima a přikyvujte na znamení souhlasu.
- Když se zdá, že se žák chystá končit, mlčte a hleďte mu do očí, abyste ho přiměli pokračovat.
- Když mluvíte, pohlížejte postupně všem žákům do očí.
- Když položíte otázku, soustřeďte svůj pohled na žáka, který doposud nepromluvil, a čekejte. Vyvinete tak na něj silný tlak, aby odpověděl.
- Nemluvte tiše a nevýrazně, abyste „neochladili“ atmosféru diskuse. Mluvte silným hlasem a dejte najevo zájem a nadšení.

Žáky můžete podněcovat k odpovědím i verbálně - pomocí kontroverzních otázek a také tím, že

- řeknete: „To zní zajímavě - mohla byste to vysvětlit obsírněji? ... Co vás k takovému názoru vede? ... Řekla byste k tomu ještě něco víc?“
- zaujmete postoj „dávlova advokáta“ anebo žákův názor (s úsměvem) přeženete: „Tak vy soudíte, že i ti běloši, kteří mají za ženu černošku, jsou rasisté?“

Jestliže se vám s určitou skupinou nedaří diskusi rozproudit, promluvte s ní o problému přímo - zeptejte se, v čem vidí zádrhel. Když žáci zjistí, že ostatní jsou stejně nervózní jako oni, někdy to pomůže. Zeptejte se jich, jak by se měli lidé chovat, aby byla diskuse zábavná. Sepište seznam takových pravidel a pak je požádejte, aby se snažili je dodržovat.

Oceňte během diskuse účastníka, který přišel s novou myšlenkou:

„Jak říkal Pavel, nemá žádný smysl...“ Ukážete tak, že si vskutku vážíte diskusních příspěvků, a zvýšíte chuť žáků vstupovat do diskuse.

Styl

Někdy bývá rozlišována debata a diskuse. V debatě si řečníci konkurují, kdežto diskuse by měla probíhat v nesoutěživé a objektivní atmosféře - mělo by ji provázet úsilí všech dospět ke společnému závěru a členové skupiny by neměli názory ostatních nepřátelsky napadat. Na rozdíl od debaty diskuse ponechává člověku svobodu spekulovat a měnit názor.

Možná budete chtít zavést ve skupině základní pravidla, například nikdo nikoho nepřerušuje ani jeho slova nezesměšňuje; nikdo nehovoří déle než minutu; každý by měl vyjádřit svůj názor - všechny názory musí být respektovány.

Pokud spolu všichni žáci souhlasí, je někdy těžké, aby vznikla živá diskuse. Pokuste se hrát „dávlova advokáta“: - vyjadřujte protichůdné mínění bez ohledu na to, zda ho skutečně zastáváte. Často tak diskusi uvedete do pohybu.

„Nemyslíte si, že jestliže se ostatní státy obejdou bez jaderných zbraní, mohli bychom se bez nich obejít i my?“

Úloha moderátora

Jakožto moderátor diskuse můžete, ale nemusíte při pokládání otázek zahrnovat svou osobu, např.: „Jak bychom/byste interpretovali...?“ V průběhu diskuse pomáhá, když budete dávat pozor na následující body.

✓ Kontrolní otázky

- Dohlížíte na to, aby nikdy nemluvilo více žáků najednou?
- Když se někdo nejasně vyjádří, zopakujete jeho myšlenku srozumitelněji?
- Vedete žáky k rozhodování a shrnujete hlavní body, když jste dospěli ke shodě anebo skončili?
- Usměrníte diskusi, aby dále pokračovala, když je určitý bod vyčerpán anebo když jste v něm dospěli ke shodě?
- Umíte se postarat o to, aby žádný jedinec neovládl pole na úkor ostatních a všichni se cítili do diskuse vtaženi, i když zrovna nehovoří?
- Umíte zajistit, aby nedocházelo k jakémukoli osočování?
- Hlídáte si čas i cíle diskuse?
- Oceňujete příspěvky žáků chválou, kladným přístupem a neverbálními prostředky?
- Nasloucháte pozorně? Zakončujete diskusi shrnutím a závěrem?

Shrnutí na závěr je velmi důležité, neboť tak zajistíte, že žáci vědí, k čemu při diskusi došli. Seznam hlavních bodů by měli žáci vlastnit v písemné formě, jinak je rychle zapomenou. Ze stejných důvodů jsou problematické diskuse, které trvají déle než půl hodiny.

Někomu činí problémy umlčet žáka, který nepustí jiné ke slovu. Jestliže máte odvahu to udělat, získáte si respekt skupiny. Buďte zdvořilí: „Mílo, řekl jsi spoustu zajímavých věcí, ale byla bych ráda, aby se dostalo i na ostatní...“ Adresujte otázku někomu, kdo doposud mlčel, nebo prostě řekněte: „Potěšilo by mě, kdyby odpověděl někdo z těch, které jsem dnes ještě neslyšel.“ Někteří učitelé mívají ve zvyku na konci diskuse vyvolat všechny, kdo nepromluvili. Jestliže žáci vědí, že by je vyvolání čekalo, většinou se raději zapojí sami dříve.

Skoro vždy je nejlepší vyslovit svůj názor na dané téma teprve tehdy, když je diskuse u konce, případně svůj názor neprozradit vůbec. Vyjadřovat během diskuse své politické názory je pokládáno za neprofesionální.

Shrnutí

Diskuse jsou zábavné. Zapojují žáky do procvičování kognitivních dovedností vyššího řádu, jako je např. hodnocení, a mohou rozvíjet jejich názory, postoje a hodnoty. Mohou být otevřené, ale obvykle je nutné sestavit jejich strukturu, kupříkladu formou sledu otázek. Mají-li otázky vyvolat delší odpovědi, měly by být zjišťovací, osobní a kontroverzní, jakož i jasně a stručně formulované.

Žáci budou mnohem ochotněji reagovat, když je budeme chválit, kladně přijímat jejich názory, projevovat zájem a když je budeme neverbálně povzbuzovat - očním kontaktem, čekáním na konec odpovědi, souhlasným přikývnutím.

Když učitel užívá diskuse, ukazuje tím, že si váží znalostí a názorů žáků. Proto se diskuse dobře uplatní při vyučování dospělých a při snaze měnit postoje jakékoli věkové skupiny. Netolerujte slovní osočování, skákání do řeči ani příliš „ukecané“ a dominantní osoby - dejte jasně znát, že si ceníte *všech* názorů a chcete, aby se každý dostal ke slovu.

Vyzývejte žáky k samostatnému rozhodování, a když proberete hlavní body, shrňte je. Jakmile dospějete ke shodě či vyčerpáte téma, přejděte k něčemu jinému.

Na konci obsah diskuse shrňte, případně její závěry žákům nadiktujte apod.